

Adaletin bu mu sanat ? Sanatın bu mu adalet ?

Yazı: Evrim Altuğ

Fotoğraf: Elif Kahveci

Sanat piyasasının Türkiye'de büyümesi ve giderek profesyonelleşerek bir çok hukukî meseleye de kaynak oluşu, hukukçuların bu alanda uzmanlaşmasına zemin hazırlıyor. İstanbul'da hizmet veren üç hukuk ofisiyle, sanat hukukunun az bilinen ve bilinmeyenlerini kültür endüstrisinde daha sağlıklı bir geleceğe dayanak olabilmesi adına 'tutanak' altına aldık.

Sanat tarihi ve kültür endüstrisinin bugünkü birikimi ve hacmi, maddî ve manevî bakımdan ölçülmesi güç bir seviyeye ulaştı. Özellikle görsel sanatlarda emek veren kişi veya kurumlarla yine bu alanın önemli besin kaynakları arasında gelen, teorisyen, gazeteci ve eleştirmenler bile artık, profesyonel olarak (Tıpkı AİCA - UNESCO temelli ve Türkiye'de de bir şubesi bulunan Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği / Paris / aica.org gibi) belli kurumların güvencesi altında üretimde bulunuyor.

Yine, Uluslararası Plastik Sanatçılar Derneği ve Galeriler Derneği gibi yapılanmalar da, Türkiye'de varlık gösteren önemli 'meslek örgütleri' arasında anılmayı hak ediyor. Ancak bu camia artık, kendi 'hukuku'nun da bilincine gerek davalı, gerekse davacı pozisyonunda varacak bir aşamada. İşte, İstanbul'da faaliyet gösteren kimi hukukçular da, şimdiden bu konuda hizmet vermek üzere tecrübe ve altyapı oluşturmuş görünüyor. Çünkü Müze Hukuku olarak kodlayabileceğimiz bu alan, beraberinde 'Sanatçı', 'Fikri Mülkiyet', 'Müzayede' gibi alt başlıklar da getirebiliyor.

Konuyu danıştığımız Karaduman Hukuk Bürosu (2009) kurucusu Avukat Selma Karaduman, ekseriyetle kişiye özel bir hizmet olduğu için, her vakada ayrı bir çalışma metodolojisi geliştirmek durumunda olduklarını söylüyor.

Ofislerinin, bugüne dek (sanatçı, ajans, sinema ve müzik yapım şirketleri, meslek birliği, yayınevi, moda evi, moda tasarımcısı, tekstil fabrikası, mücevher tasarımcısı, galeri, sanat fuarı, müzayede evi, mimarlık şirketi gibi) farklı yelpazedeki müvekkillerine telif hukuku konusunda da destek verdiğini söyleyen Karaduman, bu alana odaklanmalarıyla, müvekkilleriyle aynı dili konuşabilmelerinin gerekli olduğunu anladıklarını ve bunu da iyi bir sanat izleyicisi olmakla sağladıklarını belirtiyor. Genç hukukçu ayrıca, bu alandaki resmî 'arabuluculuk' hizmetinin

de altını çizerek, müvekkilleri lehine 'katma değer'e ulaştıklarını aktarıyor.

Karaduman'dan öğrendiğimiz kadarıyla, sanat hukuku başlığı altında bugün, pek çok konuda danışmanlık verilmekte. Özetlemek gerekirse, sanatçıların şahsi avukatlık hizmetlerinin yanı sıra, güzel sanatlar, antikalar ve miras mülkleriyle bağlantılı yasal ve düzenleyici konular hakkında sanat koleksiyoncularına, galerilere, müzelere, özel müzayede evlerine, sanat vakıfları ve profesyonellerine tavsiyelerde bulunmak, bu alanın sınırlarında.

Karaduman bu bağlamda, sanat ve kültür ürününün mülkiyet iddiaları, iade talepleri, orijinalite uyumsuzlukları, ürünün hasar gördüğünün tespiti, hasar görmesi durumunda tazminat talepleri, taklit eser ve sanat dolandırıcılığı ve hırsızlığı gibi, farklı gibi görünen, ama temelde borçlar kanunu ile ticaret hukuku ve Ceza Hukukunun temel ilkelerinin üzerine, telif hukukunun özel maddelerinin iç içe geçtiği bir hizmet sürecinin vurgusunu yapıyor.

Sanat hukuku ayrıca, sponsorluk ve bölgesel ya da ulusal kültür projelerinin mevzuata uygunluğu gibi önemli bir konunun da kapsamına giriyor. Selma Karaduman bunun dışında, ilgili alanın konularını şöyle anlatıyor: "Sanat eserlerinin alım satımı, sevkiyatı, konsinye sözleşmeleri, tedarik anlaşmaları, alım, satım, nakliye, depolama, sergileme sözleşmeleri ve benzeri sözleşmeler yapıyoruz ve yan belgeleri sözleşme sürecini takip ediyor ve yönetiyoruz. İthalat ve ihracat düzenlemeleri ile para aklamaya mücadele kanunları gibi düzenleyici konulara da yardımcı oluyoruz. Telif hakkı, yeniden satış hakları, istihdam konuları, sağlık ve güvenlik, mülk edinimi, ajans tanıtım, başlığı ve menşei üzerindeki anlaşmazlıklar gibi, vergilendirme gibi çeşitli diğer sorunlarla ilgileniyoruz."

Hukukçu olmaya 16'sında karar veren, kendisini bu güne taşıyan anne

ve babası dışında, yakın zaman önce yitirdiğimiz yazar ve eleştirmen John Berger'i, akademisyen, yazar ve küratör Prof. Hasan Bülent Kahraman ve galerici Yahşi Baraz'ı minnetle anan Karaduman'ı bu alana yönelten en duygusal unsur ise, ablası Sema'nın güzel sanatlar eğitimi sebebiyle eve taşıdığı Monet, Rembrandt ve Picasso albümleri olmuş. Karaduman, Türkiye'de gerek çağdaş sanat gerekse geleneksel sanatlarda koleksiyoner sayısının giderek arttığına dikkat çekerek, "Bu sayısal artış aynı zamanda, sanatçıların da daha çok görünür, izlenilir ve takip edilebilir olmasına sebep olmakta. Bu etkileşim, Türkiye'de sanat pazarının büyümesine katkı sağlamakta. Büyüyen her yeni pazarda olduğu gibi, kültür sanat piyasası da kendi arzını büyütürken yeni taleplerini de yaratmakta," diyor ve ekliyor: "Bu taleplerin başında kültür endüstrisinin ortak dilini çözebilen yetişmiş insan kaynağı geliyor kanaatimce."

İşte, 2010'da Uluslararası Avukatlar Birliği kongresinde "Türkiye'de Fikri Mülkiyet Hukukunun Olumlu ve Olumsuz Yansımaları" başlıklı bir tebliğ sunan Karaduman'ın ajandasında, şu aşamada bu talepleri karşılamak üzere iki önemli proje daha yer alıyor: "Sanat Hukuku Akademisi" ve bu alana dönük bir seminer dizisi. Karaduman, sektördeki sorumluluğuna değinirken, SALT Araştırma ve Programlar Direktörü Vasıf Kortun'un 'küratör' tanımına, şöyle göndermede bulunuyor: "Kortun bir makalesinde, küratörün, uzmanlaşmalar sağlamak ve finansör, ekonomist, psikolog, teorisyen, uzlaşmacı, sanatçının baş düşmanı, avukat, dost, sırdaş, üçüncü göz, kamuya karşı sorumlu, yazar, hamal gibi bir çok kavramı bir arada bulundurması gerektiğini belirtir. Bu tanımları, avukat olarak değiştirdiğimizde sanat endüstrisinde servis veren bir avukatın da küratör de dahil olmak üzere, sayın Kortun'un saydığı diğerlerinden ilham alması gerekir diye düşünüyorum

ve açıkçası, bir proje geldiğinde bu 'çok disiplinli' gözümü korumaya her seferinde dikkat ediyorum."

Yine, İstanbul Art News'da bu alan üzerine bir köşesi de bulunan yazar ve avukat Pınar Sönmez de, Sanat Hukuku konusunda uzmanlaşmaya neden karar verdiğini, şöyle aktarıyor: "Sanat hukukunun, ihtilaf halinde uzlaşmaya en yakın alan olduğunu düşünüyorum ve bizzat görüyorum. Bu husus, çok önemli. Diyalog sağlanabilirse, ihtilafların kısa zamanda çözümlenmesine en yakın alandayım. Bilgiyi makalelerle, konuşmalarla, anlaşılır olarak dile getirmenin gerekliliğini gördüğüm için de, davetli olduğum tüm program, proje, panel, konferanslara katkıda bulunmaya çalışıyorum, gerek hukuk gerek sanat sektörünün yayınlarında yazmaya gayret ediyorum. Hakkaniyetin ve hakların, estetik ve disiplinler arasıyla buluştuğu bu alanın incelikleri üzerine çalışmaktan dolayı mutluyum. İlgilerimin, tutkularımın, hayat biçimimin işe yansması sayesinde, aldığım sonuçlar daha güçlü oluyor."

Notos, Sözcükler, Kitaplık dergilerinde öykülerinin yayımlanmasının ardından *Uyku Kaçsa Rüya Kalsa* isimli ilk öykü kitabını yayımlayan Sönmez, bu noktada 'önleyici hukuk'un işlevine özellikle dikkat çekiyor ve şu mesajları veriyor:

"Amacım, inceliklerin, diyalogun, kendini iyi ifadenin en iyi sonucu doğurabileceği sanat dünyasında, bilgiyi aktararak sorunlar daha oluşmadan 'önleyici hukuk'un gelişimini sağlamak, sözleşmelerin en uygun şekilde düzenlenmesi, ihtilaf halinde kuvvetli savunusu, ülkede sanatın gelişimi ve hakkaniyetin bir tutum olarak belirlenmesi için, katkıda bulunmak.

En büyük maliyet, zaman. En doğru bilgi ile en kısa zamanda çözüme ve iletişimin iyi yönetilmesine odaklıyım. Pera Müzesi'yle, sayın Aziz Sarıyer'le, sayın Burhan Karaçam'la, sayın Mehmet Gülerüz'le çalışmaktan, büyük mutluluk duyduğum, duyuyorum. Doğru

PINAR SÖNMEZ, ZEYNEP ÖKKE
SELMA KARADUMAN, ZEYNEP HEKİM BÜLBÜL

anlatımı ve sofistike yaklaşımı, iyi hukuk bilgisi kadar önemsiyorum. İş, hukuk ve sanat dünyasının içinde bulunmak daima yenilikçi bakışı sağlıyor."

Sönmez'in bu yolda uzmanlaşmak isteyen meslektaş adaylarına tavsiyeleri ise özetle, şöyle: "Genç hukukçu arkadaşlarıma öncelikle, hukukun genel ilkelerinin uygulama yeri bulduğu mecralarda deneyim kazanmalarını, bu arada sanatla yakından ilgili olmalarını, hukuk kadar sanatın da takibinde kalmalarını tavsiye ederim. Hangi alanla ilgileniliyorsa, buna tüm dal ve disiplinler dahil, disiplinler arası yazılılarıyla, okuduklarıyla, hayat biçimleriyle sağlasınlar. Ve sanırım her alan için geçerli: Capcanlı, dipdiri ve 'proaktif' olmak."

Çizmeye çalıştığımız bu kapsamlı kompozisyonda, bu alanda uzmanlaşmayı hedefleyen ve faaliyet gösteren Ökke & Hekim ise, Zeynep Ökke ve adaşı, Zeynep Hekim Bülbul tarafından kurulmuş. Zeynep Ökke'nin bu alana yoğunlaşması ise, İngiltere'de yüksek lisansını yaptığı sırada tezini "kara paranın aklanması" üzerine kaleme almasına dayanıyor. Aynı zamanda arabulucu da olan Ökke bu süreci anlatırken çarpıcı detaylar paylaşıyor:

"Tez konumu yazarken kara para aklamaların sanat suçları arasında çok fazla yer aldığını gördüm. Daha sonraki yıllarda sanat piyasasını takip etmek amacıyla sık sık Londra'ya giderek, sanat hukukçularıyla önemli bir *network* oluşturdum. Pek tabii, burada sanata karşı da her zaman yakın olan ilgimin de büyük etkisi vardı. Sanat hukuku alanına yönelmeye karar verdiğimde ise tekrar Londra'ya giderek Sotheby's'de sanat hukuku ve sanat yatırımıyla ilgili kapsamlı dersler aldım. Sonrasında ortağımla, sanat hukukunu Türk hukukuna göre şekillendirmek için bir yıl boyunca hayli kapsamlı ve yoğun bir çalışma yaptık. Ben bir de sanat bilimi doktorası yaptım.

Yurtdışındaki deneyimlerim sırasında sanat piyasasının kurumsal işlediğini

ve insanların bu kurumsallığa önem verdiğini fark ettim. Biraz daha yakından gözlemlendiğimde, bunun sebebi ve önemli bir ayağının da sanat hukukuna verilen önem olduğunu gördüm.

Yani sanat piyasasına verilen önem aynı zamanda sanat hukuku alanının gelişmesine, konu hakkında uzman kişilerin gerekliliğine neden olmuştur. Türkiye'de ise gelişen sanat piyasasının varlığı aynı doğrultuda gelişimini göstermeyen kurumsallık yüzünden sektöre uğruyor. Tabii sanat piyasasının aktörlerinin bu yönde hayli fazla olan benzer şikayetlerinden de ayrıca bahsetmek gerek.

Ayrıca, benim üzerinde en çok durduğum nokta, sanat hukukunun dolaylı da olsa Türkiye'nin turizm potansiyelini arttırmadaki efektif rolü. ABD, New York'un savaş sonrası yeni sanat merkezi olması ve yeni dünyanın kültür başkenti olması için geçtiğimiz yüzyılda bir kültür mirası inşa etmiştir. Dünyadaki kültür başkentleri, devlet ve bireysel desteklerle ortak bir amaç ile bugün buldukları konuma gelmişlerdir. Ancak Türkiye zaten elinde olan zengin kültür varlıklarını kapasitesinin çok altında yararlanılmaktadır. Bu açıdan ülkemizin kültür sanat organizasyonlarının yeni bir kurumsal kimliğe ihtiyaçları vardır. Sanat hukuku bu amaca giden yolda önemli bir ayak olarak karşımıza çıkar."

Tıpkı Pinar Sönmez gibi, bu alanda çalışan Zeynep Hekim ise, sanat hukukuna Türkiye'de doğan ihtiyaca değinirken, belli başlı bazı kurumsal sanat organizasyonlarını hariç tutarak, "ülkemiz sanat piyasasının aktörlerinin neredeyse bakkal usulüyle çalıştıklarını" vurguluyor. Sanat piyasasının taraflarının, hukukla ilgili önleyici tedbirlere kesinlikle ihtiyaç duymadıkları uyarısını yapan Zeynep Hekim, bu konuyu şu 'basit ilişkiyle' örnekliyor:

"Galeriler sanatçılarıyla konsinye satış sözleşmesi dahi düzenlemiyor. Tüm bunların ötesinde çoğu sanat galerisi, şahıs şirketi olarak kuruluyor. Bu da zaten hiç

şirketleşme gibi bir amaçları olmadığını gösteriyor. Dünyada büyük kurumsal galeriler, müzayede evlerinin ülkemizde yatırım yapmaktan kaçınmalarının en büyük sebeplerinden biri de bu olarak görülüyor."

Müze hukuku ve ayrıca Kültür Varlıkları Hukuku'nu da inceleyen, bağımsız sanat yazarlığıyla da ilgilenen Hekim, tıpkı Selma Karaduman gibi, bu alanda çalışan avukatların İngilizce diline hakim olmalarının önemine işaret ederek, sanat hukukunun bugünkü çağrışımlarıyla ilgili doğru ve yanlışları şöyle sıralıyor:

"Sanat hukuku denildiğinde insanların aklına ilk önce "Fikri Mülkiyet Hukuku" gelebiliyor. Hatta bunu avukatlar bile yapıyor. Halbuki sanat hukuku, birçok disiplini ve sayısız hukuk alanını kapsar.

Daha basitçe ortaya koymak gerekirse, sanat hukuku ayrı bir hukuk alanı değildir. Hatta ülkemizde, belli bir hukuki doktrini dahi yoktur. Sanat hukuku, sanatın yaratıcı, ticari veya salt sahip olma sürecini koruyan, düzenleyen ve kolaylaştıran tüm mevzuatları içerir. Dolayısıyla, bu alanda uzmanlaşmış bir hukuk bürosunun neredeyse tüm hukukî alanlarda hizmet veriyor olması gerekiyor. Tek sınır sanat.

Örneğin, hırsızlık ve sahtecilik gibi en temel sanat suçları, pek tabii Ceza Hukuku alanına girerken, sanat eseri alım satım süreçleri, Borçlar Hukuku'nun konusunu oluşturur. Bir diğer deyişle sanat hukuku sanat piyasasının tüm aktörlerinin 'sanata özgü' hukuki uyumsuzluklarına çözümler üretirken, ilişkilerini de sağlıklı bir şekilde yürütmelerini sağlar. Bu mealde, sanat hukukunun hizmet verdiği alanları özetlemek çok zor olsa da şöyle diyebiliriz: Sanat eseri alım ve satım süreçleri; sanat sektöründe yer alan kâr amacı güden veya gütmeyen, kurumsal veya bağımsız sanat oluşumlarının kuruluşu, günlük faaliyetlerinin yürütülmesi, tasfiyesi; sanat eserinin yaratılma, sergilenme ve taşınması süreçleri; sanatçı haklarının korunması; eser mirasçılarının ve diğer tüm aktörlerin "sanata özgü" sorunları; sanatla ilişkili tüm davaların takibi."

Zeynep Hekim bu noktada, sanat hukukunda bahsedilen 'sanat' kavramının, geleneksel anlamda güzel sanatlar ve görsel sanatlar olduğunu belirtmekte fayda olduğunu söylüyor. "Güzel sanatları güncel anlamında algılamak lâzım," diyor Avukat Hekim, "ayrıca bu kavrama çoğu zaman müzayede evlerinin 'format'ında bakmak ve değerli koleksiyon kabiliyeti olan her şeyin de katılımını söylemek gerek," şeklinde konuşuyor.

Sanat hukukunun Kültür Varlıkları Hukuku ve müze hukuku ile de iç içe olduğunu belirten Hekim, konunun bugün gelinen noktadaki küresel yansımalarını ise, müvekkillerine referansla, şöyle anlatıyor: "Tüm sanat dünyası aktörleri ve hukukî ilişkileri denince, sanat hukukunun hizmet alanı kadar, potansiyel müvekkil çerçevesi de geniş oluyor; Sanat eleştirmeninden, sanat tarihçisine, kâr amacı gütmeyen sanat organizasyonundan, kamu müzesine, müzayede evine kadar, sanat dünyasının her bir parçası demek mümkün."

Hekim'in son tespitleri ise, sanat piyasasının tüm katılımcılarına çok önemli tavsiyelerle yüklü. Biz de, bu kapsamlı 'okuma'mızı böyle bitirelim isteriz: "Sanat piyasası katılımcılarının, hukuki ve ticari meseleleri doğru analiz etmeleri, haklarını ve çıkarlarını korumaları için çok büyük önem taşır. Sanat ticaretinde hukukun önemini anlamaması veya ihmal edilmesi esaslı sonuçlara neden olabiliyor. Yanlış yatırımlara, masraflı ve başarısız dava süreçlerine, hatta bazen eserin tümünden kaybına bile. Kişiler, yatırımlarından, ticari kârlarından veya yeteneklerinden maksimum verimi ancak bu işi bilen bir sanat hukukçusu ile çalışarak alır."